

Yhteisömentorointimalli

väkivaltaisen radikalisoitumisen
ennaltaehkäisemiseen, resilienssin ja
mielenterveystaitojen vahvistamiseen

Euroopan unionin
osarahoittama

mieli

MIELI Suomen Mielenterveys ry
Radikalisoitumisen ennaltaehkäisy, resilienssi
ja mielenterveys
RE-MAP – hanke

Toimittanut: Suvi Purhonen – MIELI ry,
RE-MAP hankepäälikkö

Paino: Punamusta Oy, 2025
Kuvat: Mika Pakarinen, iStock, Vastavalo

Sisällys

1. Alkusanat	5
2. Yhteisömentorointimallin kehittäminen	7
3. RE-MAP yhteisömentorointimallin koulutus	11
OSA 1: Yksilö yhteisön jäsenenä	13
OSA 2: Väkivaltainen radikalisoituminen	17
OSA 3: Mielenterveys ja resilienssi väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä	21
OSA 4: Polarisaatio ja konfliktin ratkaisu yhteisöissä	29
4. Lopuksi	39
5. Lisätietoa aiheesta	40
6. Lähteet	41

1. Alkusanat

Tämä opas on kehitetty MIELI Suomen Mielenterveys ry:n kolmivuotisessa hankkeessa RE-MAP – Radikalisoitumisen ennaltaehkäisy, resilienssi ja mielenterveys 2023–2025. Hanketta on osarahoittanut EU:N Sisäisen turvallisuuden rahasto (ISF – Internal Security Fund).

MIELI Suomen Mielenterveys ry on mielenterveysjärjestö, jonka tarkoituksena on edistää mielenterveyttä, tarjota kriisiapua ja ennaltaehkäistä mielenterveyden ongelmia. MIELI ry:n tavoite on yhteiskunta, jossa mielenterveyden teemoista puhuminen on turvallista eikä siihen liity häpeää. MIELI ry on maailman vanhin mielenterveysalan kansalaisjärjestö, joka on auttanut suomalaisia elämän kriiseissä jo yli 120 vuotta.

RE-MAP hanke perustuu MIELI ry:n mielenterveyden osaamiseen sekä kansalaisyhteiskunnan näkökulmaan siitä, miten mielenterveystaitoja ja resilienssiä vahvistamalla voidaan tukea niin yhteisöjä kuin yksilöitä. Hankkeen kohderyhmäksi valittiin yhteisöt ja niiden tukeminen voimavaratekijöiden, mielenterveystaitojen ja resilienssin vahvistamiseen sekä riskitekijöiden tunnistamiseen. Yhteisöjä vahvistamalla voidaan vahvistaa myös yksilöiden hyvinvointia ja resilienssiä.

RE-MAP hankkeessa kehitettiin yhteisömentorointimalli, jossa yhteisöjen jäseniä koulutettiin väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisystä, mielenterveyden ja resilienssin vahvistamisesta yhteisöissä. Lisäksi osana yhteisömentorointimallia LAUREA ammattikorkeakoulun opinnäytetyönä kehitettiin kolmivaiheinen prosessi konfliktin ratkaisuun ja dialogisuuden vahvistamiseen yhteisöissä.

Tämä opas on kehitetty RE-MAP hankkeen yhteisömentorointimallin pohjalta. Opas on tarkoitettu ammattilaisille tai muille, jotka toimivat yhteisöjen kanssa ja haluavat tietoa yhteisöjä vahvistavasta näkökulmasta. Lisäksi oppaan tarkoitus on tuoda esiin yhteisöjen näkökulmia, jotka voivat olla hyödyllisiä väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisevässä työssä. Opasta ja yhteisömentorointimallia voi soveltaa omassa työssään.

2. Yhteisömentorointimallin kehittäminen

Yhteisön mentorointimalli syntyi ajatuksesta, miten yhteisöjen resilienssiä ja mielenterveystaitoja vahvistamalla voi tukea yhteisöllisyyttä ja turvallisia verkostoja sekä vahvistaa yhteisöjen taitoja vastata muuttuvaan maailmaan. Resilienssiä vahvistamalla voidaan vahvistaa myös kestävyyttä ja ennaltaehkäisevää näkökulmaa.

RE-MAP hankkeessa keskityttiin monikielisiin yhteisöihin, jotka koontuvat säännöllisesti yhteen, jakavat yhteisen päämäärän tai mielenkiinnon kohteen, mukaan lukien pienet naapurustoyhteisöt ja enemmän järjestäytyneet yhteisöt, joilla ei kuitenkaan välttämättä ollut vakaita taloudellisia rakenteita.

Yhteisöillä oli merkittävä rooli mentorointimallin kehittämisessä ja malli kehitettiin yhteisöjen näkökulmia kuulemalla. Yhteisöjen mielenkiintoa mentorointimallia kohtaan kartoitettiin etukäteen järjestetyillä työpajoilla aiheesta. Työpajojen yläteemat olivat mielenterveys, resilienssi ja väkivaltainen radikalisoituminen ilmiönä. Työpajoissa henkilökohtainen kontakti rakensi luottamusta ja antoi tilaa avoimelle keskustelulle aiheista. Työpajat palvelivat myös yhteisöjen avainhenkilöiden tunnistamisessa ja tavoittamisessa, jotka osallistuivat mentorointikoulutukseen.

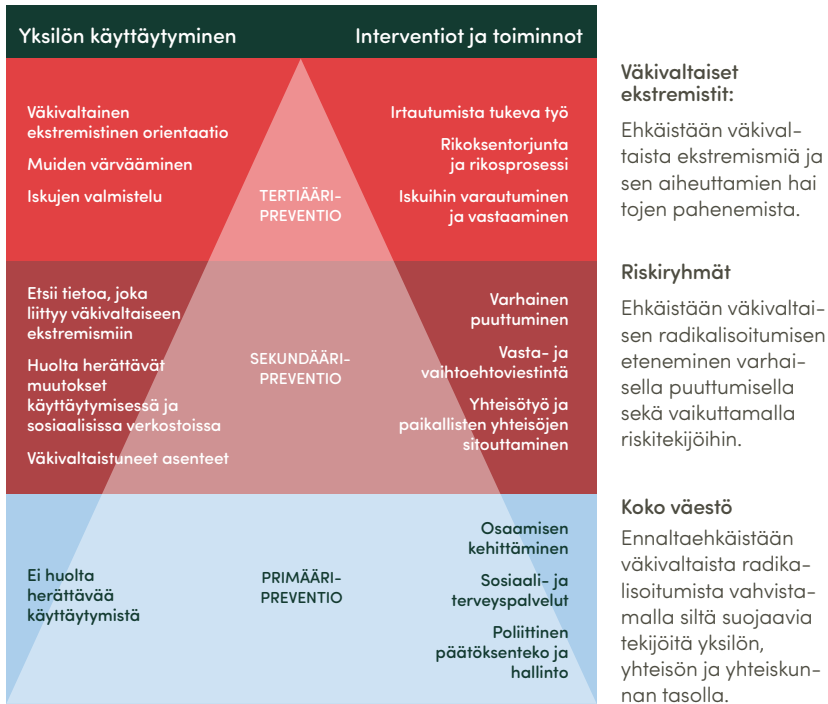
Avainhenkilöt ovat luotettuja yhteisön jäseniä (THL, 2024). Avainhenkilöiden panos on usein ollut ratkaiseva yhteisön toiminnan, kasvun ja kehityksen kannalta ja he ovat aktiivisia yhteisössä. Heillä on kyky inspiroida muita yhteisön jäseniä, ja he toimivat usein vuorovaikutuksessa sekä yhteisön sisällä että yhteisöstä ulospäin.

Työpajoista nousi esiin tärkeitä näkökulmia yhteisöjen tarpeista ja huolenaiheista. Tärkeiksi teemoiksi nimettiin mielenterveystaitojen ja resilienssin vahvistaminen yhteisöissä. Huolta aiheuttavat etenkin yhteisöissä tapahtuvat muutokset, jossa tunnistetaan myös sukupolvien välisiä eroja. Yhteinen huoli on myös yleisen pahoinvoinnin lisääntyminen. Erityisesti miesten näkökulmasta nousi esiin mielenterveyden vahvistamisen tärkeys sekä potentiaalinen riski radikalisoitua tärkeiksi huomioitavaksi tekijäksi.

Yhteisömentorointimallin keskiössä on yhteisöjen resilienssin ja mielenterveystaitojen vahvistaminen ennaltaehkäisevästä näkökulmasta.

Ennaltaehkäisevästä näkökulmasta on tärkeä määritellä, mikä on yhteisöjen ja yhteisömentorointimallin rooli. Tässä apuna käytettiin Diakonissalaitoksen EXIT toiminnan mukailemaa mallia radikalisoitumisen ja ekstremismin kolmesta tasosta: **primääri, sekundääri ja tetriääri tasot**. Primääritaso keskittyy koko yhteiskuntaan, jolloin väkivaltaista radikalisoitumista ehkäistään vahvistamalla suojaavia tekijöitä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla. Sekundääriprevenatio puolestaan viittaa väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn puuttumalla varhaisesti sekä vaikuttamalla riskitekijöihin. Tetriääriprevenatio on väkivaltaisen ekstremismin ja sen aiheuttamien haittojen ehkäisyä. (Diakonissalaitoksen EXIT-toiminta 2021).

VÄKIVALTAISEN EKSTREMISMIN JA RADIKALISOITUMISEN ENNALTAEHKÄISYN JA TOIMENPITEIDEN PYRAMIDIMALLI

Kuva mukailtu: Countering violent extremism, Connor & Flynn 2016. Väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisaation parissa tehtävän työn voidaan käsittää koostuvan suuresta joukosta toimijoita – oikeastaan meistä kaikista. Siihen kuuluu osallisuutta ja perusoikeuksia edistävät yleiset ihmisten ja yhteiskunnan toimintaa edistävät toimet. Näitä ennaltaehkäiseviä toimia täydentävät kohdennettumman työn muodot, joissa huomio kohdistuu pienempään kohderyhmään. Exit-tyo sijoittuu kohdistetun ennaltaehkäisyn radikalisoitumisen vaarassa olevan henkilön parissa ja jo syvemmällä ekstremistiseen väkivaltaa oikeuttavan, edistävän tai sitä käyttävän henkilön kanssa työskentelyyn.

Diakonissalaitoksen EXIT toiminta, EXIT työ Suomessa opas, 2021

Järjestölähtöisen RE-MAP hankkeen mentorointimallin ennaltaehkäisevä malli asettuu primääri ja sekundääritason väliin, jolloin vahvistetaan suojaavia tekijöitä yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasolla sekä ennaltaehkäistään riskiä vaikuttamalla riskitekijöihin.

Mentorointimallin kohderyhmäksi valikoituivat yhteisöt, jotta tietoa väkivaltaisen radikaali-soitumisen ennaltaehkäisystä saataisiin leviämään myös ruohonjuuritasolle. Hankkeessa tunnistettiin, että aihe voi olla monella yhteisöllä vieras ja riski- ja suojaavia tekijöitä ei välttämättä tunnisteta. Yhteisöt ovat kuitenkin merkittävässä roolissa ja vuorovaikutuksessa yksilöiden kanssa. Näin ollen yhteisöjen voimavarojen ja taitojen vahvistamisella sekä tiedon lisäämisellä väkivaltaisen radikalisoitumisen ilmiöstä on vaikutusta myös yksilöillä. Yhteisöt toimivat myös siltana niille yksilöille, joita tieto tavoittaisi muuten hankalasti. Hyvinvoivia yhteisöjä vahvistamalla, vahvistetaan resilienssiä myös yhteiskunnallisella tasolla.

Mentorointimallin tavoitteeksi asetettiin: Yhteisöjen avainhenkilöiden tunnistaminen ja heidän kouluttamisensa päämääränä yhteisöjen vahvistaminen ja yhteisöjen tiedon lisääminen suojaavista- ja riskitekijöistä resilienssistä, mielenterveydestä ja voimavarakeskityksestä sekä yhteisöjen resilienssin kasvattaminen riski- ja haavoittavien tekijöiden tunnistamiseksi polarisoitumisen ja radikaali-soitumisen ennaltaehkäisyksi.

Yhteisöjen tavoittamisessa on tärkeää:

- Henkilökohtainen kontakti ja luottamuksen rakentaminen
- Yhteisöjen tarpeiden ja näkökulmien kuuleminen
- Avoimen keskusteluympäristön luominen
- Avainhenkilöiden kartoittaminen ja tiedon jakaminen mentorointikoulutuksesta

RE-MAP hankkeessa on koulutettu yhteensä 29 yhteisömentoria.

3. RE-MAP yhteisömentorointimallin koulutus

Yhteisömentorointimallin koulutuksen tavoitteet ovat: yhteisöjen vahvistaminen, yhteisöjen taitojen ja voimavarojen vahvistaminen sekä yhteisöjen tiedon lisääminen.

Yhteisömentorointimalli koostuu neljästä eri osasta:

1. Yksilö yhteisön jäsenenä
2. Väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstremismi
3. Mielenterveys ja resilienssi
4. Polarisaatio ja konfliktin ratkaisu.

Jokainen osa koostuu teoriaosuudesta sekä tehtävistä. Kukin osa alkaa pohdintatehtävällä, jonka voi tehdä itsenäisesti, pareittain tai ryhmässä. Tehtävien tarkoitus on johdatella aiheen pariin sekä toimia keskustelun avauksen tukena. Osan lopussa on syventäviä tehtäviä, joita voi tehdä pareittain tai pienryhmissä. Tehtävien tarkoitus on syventää aihetta nimenoman yhteisöjen ja oman yhteisön näkökulmasta. Jokaista osaa voi käyttää myös erillisenä koulutuskokonaisuutena.

Koulutuksessa on ryhmäytymisen kannalta tärkeää tutustua sekä luoda ryhmän yhteiset pelisäännöt. Turvallinen ja avoin keskusteluympäristö, luottamuksellisuus sekä erilaisten näkemysten kunnioittaminen luovat tilan kaikkien näkemysten jakamisella ja reflektiolle kunkin yhteisön omasta näkökulmasta.

Yhteisömentorointimallin koulutuksessa yhteisöjen avainhenkilöillä on mahdollisuus kartoittaa oman yhteisönsä tilannetta, pohtia sitä riski- ja suojaavien tekijöiden kautta sekä pohtia keinoja yhteisön resilienssin vahvistamiseen juuri oman yhteisön näkökulmasta.

Koulutuksen jälkeen mentorit jalkautuvat omiin yhteisöihin ja pitävät yhteisölle työpajan oppimistaan teemoista, huomioiden oman yhteisönsä tilanteen ja tarpeet. Painotus voi näin ollen olla enemmän yhdessä osiossa tai kokonaisvaltaisemmassa tiedon välittämisessä. Mentorit ovat parhaita arvioimaan oma yhteisönsä tarpeet sekä millä tavalla tieto on hyvä välittää omassa yhteisössä. Työpaja voi olla teorian sijaan myös keskusteleva. Koulutuksen tavoite onkin vahvistaa mentoreita puhumaan ja ottamaan puheeksi mentorointimallin sisältöjä omassa yhteisöissään.

POHDITTAVAKSI
ALKUUN

MINÄ MENTORINA

- Mitä mentorointi tarkoittaa sinulle?
- Mitä mentorointi voi tarkoittaa omassa yhteisössäsi?
- Minkälaisia ominaisuuksia mentorilla olisi hyvä olla?
- Millaisena mentorina näet itsesi?

OSA 1

Yksilö yhteisön jäsenenä

TAVOITTEET: Ymmärtää yhteisöllisyyden merkitys, tunnistaa yhteisöissä tapahtuva muutos ja sen merkitys, tunnistaa yhteisöjen voimavaroja.

POHDITTAVAKSI
ALKUUN

- Mistä yhteisö rakentuu?
- Mikä merkitys on yhteisöllillä?
- Millainen on hyvinvoiva yhteisö?

Yhteisölle on erilaisia määritelmiä ja yhteisöllä voi olla erilaisia merkityksiä yksilöille. Puhutaan myös yhteisöllisistä kulttuureista, joissa yhteisöjen merkitys on vahvempi.

YHTEISÖLLINEN KULTTUURI

- Tiivis perheyhteisö
- ME-tietoisuus: ero yksilön ja yhteisön jäsenten välillä ei ole selvärajainen
- Identiteetti on sidoksissa yhteisöön kuulumiseen
- Emotionaalinen riippuvuus sosiaalisesta yhteisöstä on vahva
- Ryhmään kuuluminen, siinä toimiminen ja resurssien jakaminen on tärkeää
- Minä-käsitys on pitkälti riippuvainen yhteisöstä
- Vastuu jakaantuu yhteisölle
- Tilanteet ja tapahtumat selitetään yhteisön ulkopuolisilla tekijöillä

YKSILÖLLINEN KULTTUURI

- Yksilö huolehtii omasta itsestään ja ydinperheestä
- MINÄ-tietoisuus: ero oman itsensä ja yhteisön jäsenten välillä tiedostetaan selkeästi
- Identiteetti perustuu pitkälti yksilön ominaisuuksiin
- Emotionaalinen riippuvuus yhteisöstä on vähäistä
- Autonomia, itsensä toteuttaminen on tärkeää
- Minäkäsitys on riippumatonta yhteisöstä
- Vastuu on yksilöllistä
- Tilanteet ja tapahtumat selitetään yleensä yksilön sisäisillä tekijöillä

Yhteisöllä tarkoitetaan jonkin alueen tai asian ympärille koostuvaa rajattua ryhmää, jolla on sosiaalinen rakenne ja joka koostuu yksilöistä, joita usein yhdistää yhteinen tehtävä tai päämäärä (Opetushallitus, 2024).

Yhteinen päämäärä, siihen liittyvät yhteiset toimintaperiaatteet, ovat yhteisön jäseniä yhdistäviä tekijöitä. Samanlaisten arvojen, mielenkiinnonkohteiden ja kokemusten jakaminen voimistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta (Baumeister & Leary, 1995). Yhteisö voidaan nähdä tilana, joka tarjoaa ihmisille turvaa sekä yhteistä identiteettiä, mutta yhteisöt ovat myös jatkuvassa muutoksen tilassa (Bauman, 2001). Nykyisin erilaisia yhteisöjä syntyy myös verkkoympäristössä, jolloin alueelliset tekijät eivät ole merkittävässä roolissa, vaan merkityksen tuo jonkin yhdistävä tekijä tai mielenkiinnon kohde.

Yhteiset intressit, yhteisön merkitys ja sen arvo jäsenille sekä toimintatavat edistävät vuorovaikutusta yhteisössä. Jäseniä yhdistäviä asioita ovat muun muassa jaettu elämäntähtämys tai yhteiset kiinnostuksen kohteet. Myös yhteinen kulttuuriperintö, tavat ja kokemushistoria ovat vuorovaikutusta helpottavia tekijöitä. (Nykter, C. 2025)

RE-MAP hankkeen mentorointimallista nousseiden havaintojen mukaan yhteisöjen tärkeys koostuu seuraavista tekijöistä:

Yhteisöjen merkityksellisyys yksilöille:

Kollektiivisuuden ja kuuluvuuden tunteen lisääminen: Yhteisöt ehkäisevät yksinäisyyttä sekä tarjoavat tukiverkoston erilaisissa elämäntilanteissa. Lähtökohtana on yhteisöjen avoimuus erilaisuutta kohtaan sekä joustavuus vastata erilaisiin tilanteisiin. Yhteisten, tärkeiden asioiden vaaliminen yhteisössä lisää sekä merkityksellisyyden että arvostuksen tunnetta.

Yhteisöjen vuorovaikutus:

Yhteisöissä olisi tärkeä vaalia keskustelukulttuuria, joka on osallistava ja avoin kaikille. Mielipiteen ilmaisua tukevat toimintatavat kuten asiallinen keskustelukulttuuri ja kanavat mielipiteiden ja kysymysten esittämiseen ja avoin tiedon jakaminen edistävät toimivaa vuorovaikutusta. Nykter, C. (2025).

Yhteisöjen joustavuus:

Yksi joustavan yhteisön ominaisuus on sosiaalinen yhteys: kun yhteisön jäsenet pitävät itseään osana suurempaa kokonaisuutta, he osallistuvat yhteisönsä toimintaan ja kokevat arvostusta. Vah-

voissa yhteisöissä luottamuksen tunne on läsnä ja oman vaikuttamismahdollisuudet jaetaan ja yhteistyö luonnistuu eri ihmisten välillä.

Yhteisöjen voimavarojen hyödyntäminen:

Yhteisöjen voimavarat ja keskinäinen vuorovaikutus ovat keskiössä hyvinvoinnin kannalta. Yksilöiden voimavarojen huomioinen ja vahvistaminen yhteisöissä, sekä erilaisten haasteiden kohdalla tukeminen, pitää yhteisön kehityssunnan positiivisena. Yhteisöjä vahvistavaan lähestymistapaan tulisi kuulua osallisuutta, toimintaa ja voimavaroja vahvistavia elementtejä.

Sosiaalisen osallisuuden lisääminen:

Matalan kynnyksen kohtaamispaikat. Säännölliset kohtaamiset ja jäsenten väliset siteet sekä omiin tarpeisiin vastaava toiminta, kuten mahdollisuus osallistua omalla kielellä järjestettyyn tapahtumaan, nostava yhteisön merkitystä ja arvostusta jäsenten keskuudessa (Nykter, C. 2025).

Yhteisöllisyydessä tunnustetaan tekijöitä, jotka heikentävät sen jäsenten hyvinvointia, esimerkiksi jos yhteisön säännöt ovat liian jäykät ja ne määrittelevät liiaksi yksilön toimintamahdollisuuksia (RE-MAP mentorointikoulutus, 2024). Yhteisöjen vuorovaikutusta hankaloittavat tekijät liittyvät ihmisten välisistä eroista kumpuaviin jännitteisiin sekä avointa keskustelua rajoittaviin tekijöihin. Jännitteitä yhteisöissä aiheuttavat muun muassa sukupolvien väliset erot kokemuksissa ja ajattelutavoissa (Nykter, C. 2025).

Lisäksi yhteisöjen on tärkeä tunnistaa, että kuuluvuuden ja osallisuuden tunteen tärkeys ja hyväksynnän tarve voi ohjata yksilöä myös yhteisöjen pariin, joiden päämäärät ja toiminta lopulta heikentävät yksilön hyvinvointia. On tärkeää, että hyvinvointia edistävät yhteisöt ovat avoimia ja tukevat yksilöitä takaisin toiminnan ja yhteisöllisyyden pariin.

Yhteiskunnassa ja laajemmin maailmassa tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös yhteisöihin. Myös yhteisöt muuttuvat ja toisinaan muutosprosessi voi olla haastava. Se voi haastaa yhteisiä arvoja ja toimintatapoja. Modernit yhteisöt joutuvat siis olemaan joustavia ja sopeutumaan yhteisöjen muuttuvaan luonteeseen (Bauman, 2001). Muutos voi aiheuttaa myös ristiriitoja yhteisöissä ja se vaatii voimavaroja sekä joustavia keinoja ristiriitojen ja muutosten käsittelyyn.

Muutoksessa on tärkeää yhteisöissä käytävä dialogi, jotta yhteisön jäsenet pystyvät vaikuttamaan ja luomaan yhteisesti uusia arvoja. Ristiriitojen purkamisessa olennaisena nähdään muun muassa rakentavien keskustelujen fasilitointi tavalla, joka saa osallistujat haastamaan omia uskomuksiaan. (Nykter, C. 2025).

Yhteisöt ovat tärkeässä roolissa sekä yksöiden että yhteiskunnan näkökulmasta siinä, miten vaikeuksista selvitään ja miten niitä mennään eteenpäin. Yhteisöt tarvitsevat siihen myös tukea ja yhteisöjä kannatteleva voima on yhteistyö laajemmin yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Tästä syystä myös yhteisön vahvistaminen ennaltaehkäisevästä näkökulmasta on erityisen tärkeää.

Millainen on hyvinvoiva yhteisö?

Hyvinvoivan yhteisön tunnusmerkkejä ovat yhteisön joustavuus, keskinäinen kannustaminen, erilaisuuden hyväksyminen ja osallisuuden ja kuuluvuuden tunne. Yhteisön jäsenten hyvinvointi heijastaa koko yhteisön hyvinvointia. Tähtääkö yhteisön toiminta sellaisiin asioihin, jotka parantavat yksilön hyvinvointia ja resilienssiä, vai tähtääkö se päinvastaisiin asioihin. (RE-MAP hankkeen mentoointikoulutus, 2024).

SYVENTÄVÄ
POHDINTATEHTÄVÄ

- Millaisia voimavaroja tunnistat edustamassasi yhteisöissä? Miten oma yhteisöisi voimavaroja voisi vahvistaa?
- Oletko havainnut muutosprosessia edustamassasi yhteisöissä? Mitä voimavaroja yhteisölläsi on muutosprosessin aikana?
- Mitä riskejä liittyy siihen, jos osa ihmisistä jää yhteisöjen ulkopuolelle ja miten heitä voisi saada takaisin yhteisöön?

OSA 2

Väkivaltainen radikalisoituminen

TAVOITTEET: ymmärtää mitä on radikalisoituminen ja mitä on väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstremismi. Ymmärtää radikalisoitumisen taustatekijöitä ja sekä ennaltaehkäisevä näkökulma.

POHDITTAVAKSI
ALKUUN

- Minkälaisia ajatuksia termi radikalisoituminen herättää?
- Mitä radikalisoituminen mielestäsi on?
- Pohdi radikalisoitumisen ja väkivaltaisen radikalisoitumisen eroja?

Radikaalit ajatukset voivat liittyä monenlaisiin uudistukseen tähtääviin ajatuksiin ja ne eivät sinänsä ole ongelmallisia. Radikaaleihin ajatuksiin ei automaattisesti sisälly väkivaltaa tai sen sallimista.

Kun väkivalta astuu kuvaan, puhutaan väkivaltaisesta radikalisoitumisesta. Silloin väkivalta ja sen käyttö omien tai ryhmän yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi muuttuu henkilön tai ryhmän käsityksissä sallituksi. Radikalisoituminen on prosessi, joka voi johtaa väkivaltaiseen ekstremismiin.

Tässä oppaassa käytettävät määritelmät pohjautuvat *Sisäministeriön toimenpideohjelmaan väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyksi 2024–2027*, jossa väkivaltainen radikalisoitumien ja väkivaltainen ekstremismi määritellään seuraavanlaisesti:

Väkivaltaisella radikalisoitumisella kuvataan prosessia, jonka edessä väkivalta alkaa näyttäytyä henkilölle hyväksyttävänä keinona aatemaailman mukaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Väkivaltainen radikalisoituminen voi johtaa siihen, että henkilö liittyy väkivaltaisiin ekstremistisiin ryhmiin tai toimintaan. Äärimmillään väkivaltainen radikalisoituminen voi johtaa terroristisiin tekoihin.

Väkivaltaisella ekstremismillä tarkoitetaan sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla tai ideologialla perustellen. Väkivaltainen ekstremismi voi liittyä mihin tahansa väkivaltaa oikeuttavaan aatemaailmaan. Väkivaltaiseen ekstremismiin liittyy usein pyrkimys pelon ja turvattomuuden tunteen aiheuttamiseen. (Sisäministeriö, 2024)

Ekstremismi voi olla ajatusten, arvojen ja asenteiden kautta kumpuavaa (kognitiivinen ekstremismi), jolloin konkreettista väkivaltaa ei välttämättä ilmene, mutta väkivalta hyväksytään.

Ekstremismi voi olla toiminnan tasolla ilmenevää (behavioraalinen ekstremismi), jolloin väkivallan käyttö on keskiössä, mutta aatemaailma taustalla ei välttämättä nouse keskiöön. (Benjamin S., Vallinkoski K., 2021).

Aatemaailmalla tarkoitetaan ajatusrakennelmia, joiden lähtökohdina voivat olla esimerkiksi tulkinnat ihmisryhmistä, maailmasta, uskonnosta, ihmisten ja valtioiden välisistä suhteista, ihmisarvosta ja pyhyydestä. Nämä vaikuttavat muun muassa yksilön identiteettiin ja moraalikäsitteisiin. (Sisäministeriö 2024).

Väkivaltaisen ekstremismin eri aatemaailmat liittyvät tyypillisesti

- uskonolla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin
- poliittisella aatemaailmalla perusteltuun väkivaltaiseen ekstremismiin
- väkivaltaisiin, radikaaleihin vaihtoehtoliikkeisiin tai yhden asian liikkeisiin

(Diakonissalaitos, EXIT työ Suomessa – opas, 2021)

Väkivaltainen ekstremismi voi olla myös sekoitus erilaisia näkemyksiä ja aatteita, eikä välttämättä liity selkeärajaisesti johonkin yhteen aatemaailmaan. Nykyisin on havaittavissa erilaisten ajatusmaailmojen yhdistämistä ja sekoittumista, jolloin puhutaan niin sanotuista joustavista ideologioista. Ilmiötä on kuvattu myös salaattibaarina, josta henkilö voi poimia itselleen sopivia ajatuksia, katsomuksia ja toimintatapoja ja ne sekoittuvat keskenään ilman selkeää ideologiaa. (Diakonissalaitoksen EXIT-tiimi, 2024)

Toisinaan väkivaltainen radikalisoituminen kytkeytyy aatemaailman sijaan negatiiviseen tunteeseen jotain ulkoryhmää kohtaan, jolloin vastakkainasettelu kärjistyy. Eli radikalisoitumista voi tapahtua myös ilman aatemaailmaa.

Sille miksi henkilö radikalisoituu ei ole yksiselitteistä tai yksinkertaista selitystä. Väkivaltainen radikalisoituminen on **yksilöllinen muutosprosessi** ja taustalla vaikuttavat monenlaiset, usein negatiiviset tekijät henkilön elämänselityksessä, kokemusmaailmassa ja toisinaan myös yhteiskunnalliset vaikutteet.

Erilaisten taustatekijöiden kasaantuminen vaikuttaa siihen, että henkilö alkaa etsiä keinoja elämän haasteisiin ja epäkohtiin ja radikalisoitumisprosessissa, hän alkaa nähdä väkivallan ratkaisuna asioihin sen sijaan, että näkisi muita ratkaisukeinoja.

Taustalla vaikuttavat myös erilaiset **vetovoimatekijät**, jotka vetävät mukaan ekstremistiseen toimintaan, saavat kiinnostumaan ja vakuuttumaan siitä. Erilaiset pettymyksen kokemukset omassa elämässä, ihmissuhteissa sekä syrjäytymisen kokemus, voivat olla osatekijöitä radikalisoitumisen taustalla. Tällöin taustalla voi olla halua kuulua johonkin, tulla arvostetuksi, nähdyksi ja kuulluksi omine ajatuksineen sekä löytää ratkaisu oman elämän epäkohtiin. Tällöin ihminen voi olla alttiimpi erilaisille vaikutteille ja helpoilta kuulostaville ratkaisuille, joita ekstremistiset ryhmät voivat tarjota. Vetovoimatekijä voi olla myös sosiaalinen, jolloin joku luottamusta herättävä ja ennestään tuttu henkilö voi olla radikalisoitumisen taustalla (Benjamin S., Vallinkoski K., 2021).

Epäoikeudenmukaisuutta ja pettymystä voidaan kokea myös kollektiivisesti yhteisötasolla, jolloin vastakkainasettelusta ja polarisaation vahvistamisesta tulee yhteinen päämäärä. Otollisia ympäristöjä väkivaltaiselle radikalisoitumiselle ovat ne, joissa samanmielisten ajatusmaailmat kohtaavat ja väkivalta nousee selviytymiskeinoksi. Oman haasteensa luo verkossa tapahtuva radikalisoituminen, jossa yhteyden löytäminen samoin ajatteleviin ja yhteyden pito on helpompaa.

Huomioiden, että väkivaltaisen radikalisoitumisen taustalla voi olla yksilöllisiä tekijöitä, sosiaalisia tekijöitä, yhteiskunnallisia vaikuttimia sekä ympäristöön liittyviä tekijöitä, olisi ennaltaehkäisyyn kohdennettava myös kaikille tasoille. Tästä syystä myös yhteisöillä on tärkeä rooli väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä. Yhteisöt voivat vahvistaa kuuluvuuden ja arvostuksen tunnetta, tarjota tukea ja mahdollisuuden keskustella mieltä vaivaavista epäkohdista tai oman elämän haasteista. Yhteisöt voivat huomata riskitekijöitä, joiden ennaltaehkäisyssä ne voivat tukea, tukemalla yksilöiden hyvinvointia, tarjoamalla luottamuksen ja osallisuuden kokemusta ja tukemalla yksilöiden resilienssiä.

Yhteisön hyvinvointi heijastuu sen jäsenten hyvinvointiin. Kukoistava yhteisö antaa yksilöille mahdollisuuden tuntea olevansa mukana ja arvostettuja. (RE-MAP mentorointikoulutus, 2024).

RE-MAP mentorointimallista nousseita yhteisöjen näkökulmasta radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn:

- Voimakkaat näkökulmat ja vastakkainasettelun edistäminen voivat olla varhaisia merkkejä, vaikka siihen ei liittyisi väkivaltaa. Potentiaalisesti yksilö voisi olla riskissä radikalisoitua.
- Ymmärrystä siitä, että yksilölle radikalisoituminen voi olla hetkellisesti positiivinen ja resilienssiä kasvattava ilmiö. Radikalisoitunut henkilö voi myös voida hyvin.
- Rakentavien ratkaisukeinojen etsiminen yhdessä, yhteisöjen sisällä. Kyky kohdata, keskustella ja tukea haastavissakin tilanteissa.
- Luottamuksen ja dialogin rakentaminen yhteisöissä.
- Hyvinvointia edistävien yhteisöjen yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen.
- Tiedon lisääminen yhteisöissä, jotta kyky tunnistaa erilaisia ilmiöitä lisääntyy.

SYVENTÄVÄ
POHDINTATEHTÄVÄ

- Minkälaiset taustatekijät voivat lisätä väkivaltaisen radikalisoitumisen riskiä?
- Millaisia rooleja yhteisöillä voi olla, kun ajatellaan radikalisoitumista ilmiönä?
- Mitkä ovat yhteisön voimavarat väkivaltaista radikalisoitumista ennaltaehkäisevästä näkökulmasta?

OSA 3

Mielenterveys ja resilienssi väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä

TAVOITTEET: mielenterveyden ja resilienssin käsitteiden ymmärtäminen ja niiden merkitys väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä.

POHDITTAVAKSI
ALKUUN

- Millaisia ajatuksia termit mielenterveys ja resilienssi herättävät?
- Miten mielenterveys ja resilienssi voivat liittyä radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn?

Mielenterveys on WHO:n (2020) mukaan hyvinvoinnin tila, jossa ihminen pystyy näkemään omat kykynsä ja selviytymään elämään kuuluvissa haasteissa sekä työskentelemään ja ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan (MIELI ry, 2024).

Hyvän mielenterveyden tunnusmerkkejä ovat:

- toimintakyky, kyky huolehtia hyvinvoinnin edellytyksistä ja toimivasta arjesta
- sosiaalinen itsenäisyys,
- kyky ihmissuhteisiin, toisista välittämiseen ja rakastamiseen,
- kyky ja halu vuorovaikutukseen ja tunteiden ilmaisemiseen,
- kyky työntekoon, sosiaaliseen osallistumiseen sekä oman edun asianmukaiseen valvontaan,
- kyky etsiä selviytymiskeinoja ja tukea vaikeuksien tai menetysten käsittelyyn,
- ahdistuksen riittävä ja tilanteeseen sopiva hallinta,
- valmius elämän muutoksiin,
- todellisuudentaju, jotta erottaa toisistaan oman sisäisen maailman ja ulkoisen todellisuuden, myös vaikeissa elämäntilanteissa ja stressitason kohotessa,
- yksilöllinen luovuus ja elämän merkityksellisyyden kokeminen (MIELI ry, 2024)

Mielenterveyteen kuuluvat vaihtelut. Suotuisissa oloissa mielenterveyden voimavarat kasvavat, mutta kuormittavat olosuhteet kuluttavat niitä. Mielenterveydestä voi huolehtia sekä sitä voi vahvistaa pitämällä kiinni itselle sopivasta arjen rytmistä, riittävällä levolla, ravinnolla ja liikunnalla. Ihmissuhteet ovat merkittävä asia mielenhyvinvoinnin kannalta, jokaisella on tarve tulla kuulluksi, nähdyksi ja hyväksytyksi. Myös toisiin tukeutuminen vaikeissa tilanteissa, on osa mielenterveyttä. Mielen hyvinvointia tukemalla voidaan ehkäistä vaikeiden kokemusten aiheuttamaa kuormitusta. Näin ehkäistään myös haitallisiin selviytymiskeinoihin tukeutumisen riskiä.

Resilienssi on osa mielenterveyttä ja se syntyy vuorovaikutuksessa yksilön ja ympäristö kanssa. Resilienssi on psyykkistä selviytymiskykyä, joustavuutta ja uudelleen orientoitumista, ja se vaihtelee eri elämäntilanteissa. Resilienssi ilmenee arjessa kohtuullisena pärjävyytenä, haasteista, stressistä tai muutoksista huolimatta. Resilienssi ei poista sitä, että asiat voivat sattua, pysäyttää tai lamauttaa. Avun pyytäminen ja muiden tukeminen haastavissa elämäntilanteissa on olennainen osa resilienssiä. Erityisesti muiden ihmisten tuki, on osoittautunut resilienssiä ylläpitäväksi asiaksi. (Mieli ry, 2024)

Yhteisöt vaikuttavat huomattavasti yksilöiden hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Yhteisössä olevat yksilöt, yhteisön toimivuus ja ilmapiiri vaikuttavat resilienssiin. Siihen vaikuttavat myös kulttuuriset asiat, esimerkiksi nähdäänkö yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointi yhteisenä asiana vai ajatellaanko sen olevan jokaisen omalla vastuulla. Resilienssi on yhteisöissä yhteistä vastuuta yksilöistä ja yhteistä selviytymistä haastavista tilanteista. (Mieli ry, 2024)

On hyvä tiedostaa, että resilienssi ei ole luonnostaan positiivista tai negatiivista. Myös yhteisöt, joissa tavoitteet ovat haitallisia, voivat olla hyvin resilienttejä ja sinnikkäitä. Silloin haitallista toimintaa ylläpidetään samoin keinoin, kuin positiivista ja yhteenkuuluvuutta pyritään vahvistamaan.

Mielenterveyden käsi

Miten vaikutat arkisilla
valinnoilla mielenterveytesi.

Mielenterveys ja resilienssi väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä

Mielenterveydenhäiriöiden ja radikalisoitumisen välistä yhteyttä on tarkasteltu laajasti, mutta mielenterveydenhäiriöiden ei ole todettu olevan selittävä tekijä väkivaltaisen radikalisoitumisen taustalla (Jimenez E., 2023). Eroa on kuitenkin havaittu ryhmissä toimivien ja yksittäisten tekijöiden (lone actors) välillä. Yksittäisten tekijöiden kohdalla on todettu joidenkin mielenterveydenhäiriöiden olevan enemmän edustettuina kuin ekstremistisissä ryhmissä toimivien tai muun väestön osalta (Kasinathan J., Parsons A., 2024).

Mielenhyvinvointi on kuitenkin tärkeä ottaa huomioon väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä, kokonais kuvassa tulisi huomioida kaikki riski- ja suojatekijät, jotka ovat läsnä ihmisen elämänsä historiassa ja nykyelämässä. Lisäksi ennaltaehkäisevässä näkökulmassa on tärkeä huomioida myös mielenterveyttä tukeva näkökulma ja tarjota riittävästi tietoa siitä.

Radikalisoituminen on yksilöllinen polku ja siihen johtaa monen tekijän summa. Mielenhyvinvoinnin haavoittuvuus voi olla yksi taustatekijöistä, jotka johtavat radikalisoitumisen prosessiin, mutta ei ainut syy väkivaltaisen radikalisoitumisen taustalla. Erilaisten kielteisten kokemusten kasaantuminen, epäonnistumisen ja epäoikeudenmukaisuuden kokemukset kuormittavat myös mielenhyvinvointia. Pitkäaikainen kuormitus, riittämätön tuki ja sosiaalisten verkostojen vähyyks voivat johtaa etsimään ratkaisuja ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmistä, jotka tukevat omaa ajatusmaailmaa.

Esimerkiksi nuoret, joilla on jo valmiiksi ihannoiva suhde väkivaltaan, ongelmia ihmissuhteissa, vaikeuksia säädellä omaa vihan tunnetta ja ylipäätään voimakkaat vihan tunteet, voivat olla suuremmissä riskissä radikalisoitua (Jimenez E., 2003). Nuorten kohdalla useasti taustalla on mielenterveyden haavoittuvuustekijöiden lisäksi ihmissuhdeongelmia, syrjintää, työttömyyttä, äkillisiä elämän muutoksia, traumaattisia tapahtumia ja päihteiden käyttöä, jotka kaikki tulevat huomioida riskitekijöiden arvioinnissa sekä ottaa huomioon yksilöllisten tarpeiden kartoituksessa (Kasinathan J., Parsons A. 2024).

Mielenterveyden vahvistaminen tukee ihmisten selviytymiskykyä, vahvistaa resilienssiä ja auttaa pitämään huolta itsestä myös vaikeissa elämäntilanteissa. Avun ja tuen hakeminen on myös yksi mielen­terveyttä suojaava taito: on sellaisia elämän tai mielen­hyvin­voinnin haasteita, joissa ihmisen omat voimavarat eivät riitä, vaan ulkopuolinen tuki on tarpeen. Tuen piiriin saattaminen voi myös olla asia, jossa ihminen tarvitsee apua ja neuvoja. Mielenterveydestä puhuminen, vertaistuen ja näkökulman tarjoaminen sekä tuen piiriin ohjaaminen ovat asioita, joita myös yhteisöissä voi toteuttaa. (MIELI ry, 2024)

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyssä, resilienssi voidaan määritellä palautumiseksi vastoinkäymisestä, jossa seuraavat elementit ovat tärkeitä: positiivinen ja autonomiaan kannusta ilmapiiri, avoimuus, onnistumisen kokemukset, henkilökohtaiset selviytymiskeinot, sosiaalinen tuki ja vastoinkäymisestä selviäminen (RAN Sieckelink S., Gielen A-J., 2018).

Yksilötasolla väkivaltaisen ekstremismin tukijat ovat tunnistaneeet resilienssin ominaisuuksia, jotka voivat toimia suojaavina tekijöinä väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä vastaan: empatia, itesäätely, itsehillintä, arvojen monimuotoisuus, itsetunto ja jämäkkyys, kulttuurienväläinen suvaitsevaisuus monimuotoisuutta kohtaan ja kyky torjua ekstremistisiä sisältöjä (Grossman M., 2024). Nuorten kohdalla tärkeäksi resilienssiä tukevaksi tekijäksi radikalisoitumisen ennaltaehkäisyksi nousevat muun muassa kriittisen ajattelun vahvistaminen, kyky kyseenalaistaa erilaisia uskomuksia, ongelmaratkaisutaidot, vuorovaikutus- ja tunnetaidot. Nämä tukevat myös haastavissa tilanteissa selviytymistä. (Benjamin S., Vallinkoski K., 2021).

Yhteisön resilienssi väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä kohtaan voidaan ajatella yhteisöjen selviytymiskyvyllä kohdata kriisejä, palautua niistä sekä resilienssinä ekstremistisiä aatemaailmoita vastaan (Grossman M., 2024). Eli miten yhteisöt pystyvät toimimaan ja pitämään kestävänsä vaikeissa tilanteissa ja miten yhteisöt omalla toiminnallaan pystyvät myös navigoimaan muuttuvassa maailmassa, tunnistamaan suojaavia- ja riskitekijöitä, ammentamaan voimavaroja ja suojata itseään ulkopuolisilta, haitallisilta vaikutteilta. Yhteisöjen kannalta onkin tärkeää vahvistaa voimavaroja, jotka kannattelevat myös haastavissa tilanteissa sekä vahvistaa tekijöitä, jotka palauttavat yhteisön yhtenäisyyttä ja yhteistä selviytymiskykyä.

Yhteisöjen mielenterveystaidot liittyvät mielenhyvinvoinnin teemojen esillä pitämiseen ja mielenterveyden stigman vähentämiseen, yhteisten voimavarojen vahvistamiseen ja sosiaalisen tukiverkoston ylläpitämiseen. Yhteisöjen kannalta tärkeää on tiedon ja koulutuksen saaminen. Nämä kaikki kasvattavat myös yksilön ja yhteisön resilienssiä.

RE-MAP mentorointimallista nousseita näkökulmia:

1. Ymmärryksen ja tiedon lisääminen mielenhyvinvoinnin teemoista
2. Haavoittavien tekijöiden tunnistaminen
3. Kannustaminen puhumaan ja aktiivinen kuuntelu tuomitsematta
4. Kannustaminen itsestä huolehtimiseen tai tuen piiriin hakeutumisessa
5. Yhteisön tuen osoittaminen – on tervetullut yhteisöön
6. Kuuluvuuden tunteen vahvistaminen – mukaan ottaminen yhteisöön
7. Yhteisöjen turvalliset tilat, joihin voi tulla
8. Yhteisönä voimavarojen ja selviytymiskeinojen pohtiminen
9. Ristiriitojen ratkaiseminen ja avoimen dialogin ylläpitäminen
10. Kriittisen ajattelun vahvistaminen
11. Yhteisöjen mielenterveystaitojen ja resilienssin vahvistaminen esimerkiksi koulutuksen keinoin

Mentorointimallissa keskeiseksi asiaksi nousi se, että kukaan ei jäisi yksin, vaan yhteisö tukisi sekä yksilön että yhteisön selviytymistä. Tärkeätä on mahdollistaa turvallinen keskusteluympäristö yhteisöissä, jossa myös eriävät mielipiteet voidaan jakaa ja asioita voidaan pohtia yhdessä. Yksilöllinen lähestymistapa huomioi myös sen, että ihmiset reagoivat eri tilanteissa eri tavoin. Se miten yhteisössä kannustetaan toisia, voi olla myös hyvinvoivan yhteisön mittari. Yhteisön pitäisi pysyä myös pitämään ”ovi auki” tilanteissa, joissa yhteisön jäsen on palaamassa yhteisöön. Avoimuutta ja matalan kynnyksen kohtaamista pidettiin resilientin yhteisön perustana. (RE-MAP mentorointikoulutus 2024)

SYVENTÄVÄ
POHDINTATEHTÄVÄ

- Minkälaiset taustatekijät voivat lisätä väkivaltaisen radikalisoitumisen riskiä?
- Millaisia rooleja yhteisöillä voi olla, kun ajatellaan radikalisoitumista ilmiönä?
- Mitkä ovat yhteisön voimavarat väkivaltaista radikalisoitumista ennaltaehkäisevästä näkökulmasta?

OSA 4

Polarisaatio ja konfliktin ratkaisu yhteisöissä

TAVOITTEET: Ymmärtää polarisaatio ja konfliktit ilmiöinä, ymmärtää miten käsitellä konflikteja ja lievittää polarisaatiota.

POHDITTAVAKSI
ALKUUN

- Minkälaisia tekijöitä voi olla vastakkainasettelun taustalla?
- Millaisia keinoja tunnistat konfliktien käsittelyssä?

Kun ihmiset toimivat yhdessä syntyy erilaisista yksilöistä koostuvia ryhmiä, joiden jäsenillä on jotain yhdistäviä tekijöitä tai yhteinen päämäärä. Yksilöiden välinen erilaisuus luo jännitteitä, jotka voivat synnyttää konflikteja. Jännitteet ja konfliktit ovat normaaleja ihmisten väliseen toimintaan liittyviä ilmiöitä eivätkä siten pelkästään haitallisia. Yhteisöjen kyky käydä keskustelua ja säilyttää avoimuus myös ristiriitatilanteissa, olivat keskeisiä asioita, jotka nousivat esiin mentorointimallin koulutuksessa. Yhteisöissä nähtiin, että ristiriidat ovat välttämättömiä ja joskus jopa hyödyllisiä, koska ne voivat johtaa muutoksen ja yhteisön arvojen uudelleen arviointiin. Toisaalta taas selkeät säännöt nähtiin tarpeelliseksi, jotta kaikki tietävät mitkä yhteisön pelisäännöt ovat.

Resilientit yhteisöt pystyvät käsittelemään jännitteet rakentavasti ja luomaan ilmapiirin, jossa jokainen voi tuntea kuuluvansa joukkoon yksilöllisine erilaisuuksineen. Käsittelemättä jääneisiin konflikteihin puolestaan liittyy negatiivisia piirteitä. Jumiutunut konflikti vahvistaa ”me vastaan ne” -ajatusrakennetta ja lisää vastakkainasettelua. Eri ryhmien välinen kiulu kasvaa, kun asioita tulkitaan negatiivisessa hengessä erottelevien silmälasien läpi.

Konflikti on ihmisten välille syntyvä konkreettinen tilanne. Se saa alkunsa tapahtumasta tai tapahtumaketjusta, joka kärjistyy avoimeksi konfliktiksi. Vaikka konflikti vaikuttaisi leimahtavan yhtäkkiä, se ei synny tyhjästä. Konfliktia edeltää aina jännitteiden kasautuminen. Pinnan alle kasautuvat jännitteet aiheuttavat stressiä. Usein konflikti tulee näkyväksi vasta kun tilanne eskaloituu ja kriisiytyy. Konfliktin osapuolet ovat yleensä selkeästi tunnistettavissa. Konflikti voi pitkittyä, mutta se ei välttämättä tarkoita sitä, että se olisi ratkaistu. Kun konfliktin osapuolet huomaavat, ettei konfliktin ylläpitäminen tule johtamaan mihinkään, he alkavat olemaan valmiita päästämään kriisistä irti. Tässä kohtaa on mahdollisuus dialogin käynnistämiseksi konfliktin ratkaisemiseksi ja yhteyden rakentamiseksi osapuolten välille. (Attias, M. & Brandsma, B. 2020.)

Jos konflikti jumiutuu ja sen osapuolet saavat kerättyä puolelleen joukon ihmisiä, voi tilanne johtaa kahden ryhmän väliseen vastakkainasetteluun ja polarisaatioon, joka on puolestaan suotuisa maaperä asenteiden kovenemiselle ja radikalisoitumiselle.

Polarisaatio on konfliktia abstraktimpi ilmiö, joka voi saada alkunsa vastakkainasettelusta, arvostiriidoista tai konfliktista. Polarisaation ytimessä on erotteleva ajatusrakenne, joka saa ihmisryhmät etäännyttämään toisistaan (Attias, M. & Brandsma, B. 2020). Jos ryhmien välinen ristiriita liittyy identiteettiin, saa polarisaatio voimaa ihmisryhmiä määrittelevästä ja yleistävästä puheesta. Voimakas me vastaan ne -ajattelu on yksi polarisaatiota ruokkivista voimista. (Attias, M. 2020.) Polarisoituneessa tilanteessa keskitytään vahvasti lokeroivaan ja kielteiseen toista ryhmää määrittävään identiteettipuheeseen. Identiteettipuheessa korostuu toisen ryhmän halveksunta ja jopa epäinhimillistäminen. Samaan aikaan oman ryhmän identiteettiin liitetään korostuneesti positiivisia määreitä. (Attias, M. & Brandsma, B. 2020.)

KONFLIKTI VOI KÄYNNISTÄÄ POLARISAATIOKEHITYKSEN
JA POLARISAATIO PUOLESTAAN RUOKKII KONFLIKTIA.

Polarisaatio ja konflikti ovat toisilleen läheisiä ilmiöitä

Polarisaation peruslait (Attias, M. 2020.)

- Polarisaatio on ajatusrakenne – ”me vastaan ne”
- Identiteettipuhe on polarisaation polttoainetta
- Polarisaatio on luonteeltaan vaistomainen tunnereaktio, johon faktapuhe ei tehoa

Vastakkainasettelujen purkaminen tai jyrkistä mielipide-eroista keskusteleminen voi olla hankalaa, sillä ne liittyvät läheisesti identiteettiin ja herättävät tunnepitoisia reaktioita. Toisaalta yhteisöllä on myös mahdollisuus luoda hedelmällinen maaperä dialogisuudelle. Radikalisoitumisen ennaltaehkäisyn näkökulmasta nämä hankalat tilanteet ovat juuri niitä hetkiä, joiden äärelle olisi hyvä pysähtyä. Jos erilaisuus, erimielisyys ja vahvat mielipiteet sekä niistä kumpuavat ristiriidat jätetään käsittelemättä, voi tästä seurata ajatusten ja tunteiden tukahduttamista sekä hakeutumista toisaalle samanmielisten

ryhmään, jossa omia mielipiteitä voi ilmaista vapaasti. Se, miten epämiellyttäviä tilanteita synnyttäviin jyrkkiin mielipiteisiin suhtaudutaan tai miten näkemyserot ja konfliktit ratkaistaan, vaikuttaa paljon yhteisöllisyyden kokemukseen. Yhteisöjen kyky luoda tilaa erilaisille näkemyksille ja asettaa jäsenensä rakentavasti vastuuseen mielipiteistään on keskeistä radikalisoitumisen ennaltaehkäisemisessä. (Attias, M. 2020.)

Konflikteja ja voimistuneita vastakkain asetteluja voidaan purkaa dialogisen lähestymisen avulla. Tähän kuuluu hyvin valmistellut keskustelun, joihin jokainen voi osallistua kokematta itseään uhatuksi. Pattitilanteita purkavassa dialogissa kiinnostutaan osapuolten asenteiden taustalla olevista kokemuksista. Dialogin osapuolet siis jakavat omia kokemuksiaan ja suhtautuvat uteliaisuudella toistensa kokemukseen. Onnistunut dialogi avartaa osapuolten näkökenttää ja muuttaa sitä, miten ihmiset näkevät toisensa. Dialogi tarjoaa voimakkaan kokemuksen nähdyksi ja ymmärretyksi tulemisesta ja mahdollisuuden ymmärtää toisten ihmisten kokemusta. (Kangasoja, J. 2020.)

Luottamuksellinen dialogi mahdollistaa kohtaamisen ja toimivien suhteiden rakentamisen. Myös arvostava ja kaikki osapuolet huomioiva keskustelukulttuuri ja tilaisuuksien luominen ihmisten välisille kohtaamisille on tärkeää vastakkainasettelujen ennaltaehkäisemisessä. Yhteisön jäseniä on hyvä kannustaa tuomaan esille omia näkökulmiaan, intressejä ja tarpeitaan muita kunnioittavalla tavalla. Konfliktitilanteissa ihmiset saattavat typistyä tietyn näkökannan edustajaksi, jokaisella on kuitenkin tarve tulla nähdyksi omana ainutlaatuisena yksilönään. Vuorovaikutustilanteissa ihmisiä voikin pyytää jakamaan omia kokemuksiaan ja luopumaan tietyn näkökulman edustajan roolista.

SYVENTÄVÄ
POHDINTATEHTÄVÄ

- Miten konfliktin ratkaisutaidot ja dialoginen lähestymistapa vaikuttavat a) yhteisön hyvinvointiin b) ennaltaehkäisevästä näkökulmasta?
-

Nykter, C. (2025) on kehittänyt LAUREA AMK opinnäytetyönään yhteisön dialogisuutta ja konfliktinratkaisukykyä tukevan työkalun osaksi RE-MAP hankkeen mentorointimallia. Mentorointimalli pohjautuu radikalisoitumisen torjuntaan kehitettyyn Life Psychological Goal Setting -prosessiin (Bertelsen P., 2018, 14–15 ja 22), joka on muokattu ja sovellettu yhteisömentoroinnin tarpeisiin.

Kolmivaiheinen malli tukee prosessia konfliktin ratkaisuun ja dialogisuuden vahvistamiseen yhteisössä. Sen avulla voidaan sekä arvioida yhteisön tilannetta että suunnitella ohjattuja interventioita.

Kolmivaiheinen prosessi konfliktin ratkaisuun ja dialogisuuden vahvistamiseen yhteisössä

1. Tietoisuus ja tavoitteet: ensimmäisessä vaiheessa pyritään tunnistamaan olemassa olevia haasteita ja niiden vaikutuksia sekä asetetaan yhteisön kannalta merkityksellisiä tavoitteita. Ensimmäisen vaiheen työkaluina toimivat kuvaus konflikteista ja polarisaation kehittymisestä yhteisössä sekä tilanteen hahmottamisessa ja merkityksellisten tavoitteiden asettamisessa auttavat kysymykset

2. Fokuksen määrittäminen: Toisessa vaiheessa etsitään asetetuista tavoitteista fokusalueet arvioimalla, mikä niiden osalta toimii jo nyt hyvin ja missä olisi parannettavaa. Arvioinnista johdetaan ne asiat, joiden kehittämiseen halutaan erityisesti keskittyä. Yhteisön vuorovaikutukseen liittyvien tavoitteiden osalta arvioinnissa voidaan hyödyntää dialogisen vuorovaikutuksen tarkastuslistaa.

3. Seuraavien askeleiden suunnittelu: Kolmannessa vaiheessa suunnitellaan käytännön toimenpiteitä, eli askeleita, jotka vievät yhteisöä kohti tavoitteita. Mallissa on esitelty yksilö- ja ryhmätason työkaluja konfliktien purkamiseen. Ne opastavat mentoria toimenpiteiden suunnittelussa.

Kolmivaiheinen prosessi konfliktinratkaisuun ja dialogisuuden vahvistamiseen yhteisössä

1. Tietoisuus ja tavoitteet

- Yhteisössä esiintyvien vuorovaikutuksen haasteiden tunnistaminen ja tilanteen vaikutusten ymmärtäminen
- Merkityksellisten tavoitteiden asettaminen

Välineet:

- Kuvaus konflikteista ja polarisaation kehittymisestä yhteisössä
- Tilanteen hahmottamista ja merkityksellisten tavoitteiden asettamista auttavat kysymykset

2. Fokuksen määrittäminen

- Asetettujen tavoitteiden tarkasteleminen:
 - Mikä yhteisössä toimii jo nyt hyvin?
 - Mikä voisi olla paremmin?
 - Mitä aiomme parantaa?

Välineet:

- Dialogisen vuorovaikutuksen tarkastuslista

3. Seuraavien askeleiden suunnittelu

- Konkreettiset toimenpiteet
 - Mitkä askeleet vievät meitä kohti tavoitteita?
 - Mitä teemme tai ryhdymme harjoittamaan ensimmäisenä?

Välineet:

- Konfliktin purkamista helpottavat työvälineet: Yksilötason ja ryhmätason lähestyminen

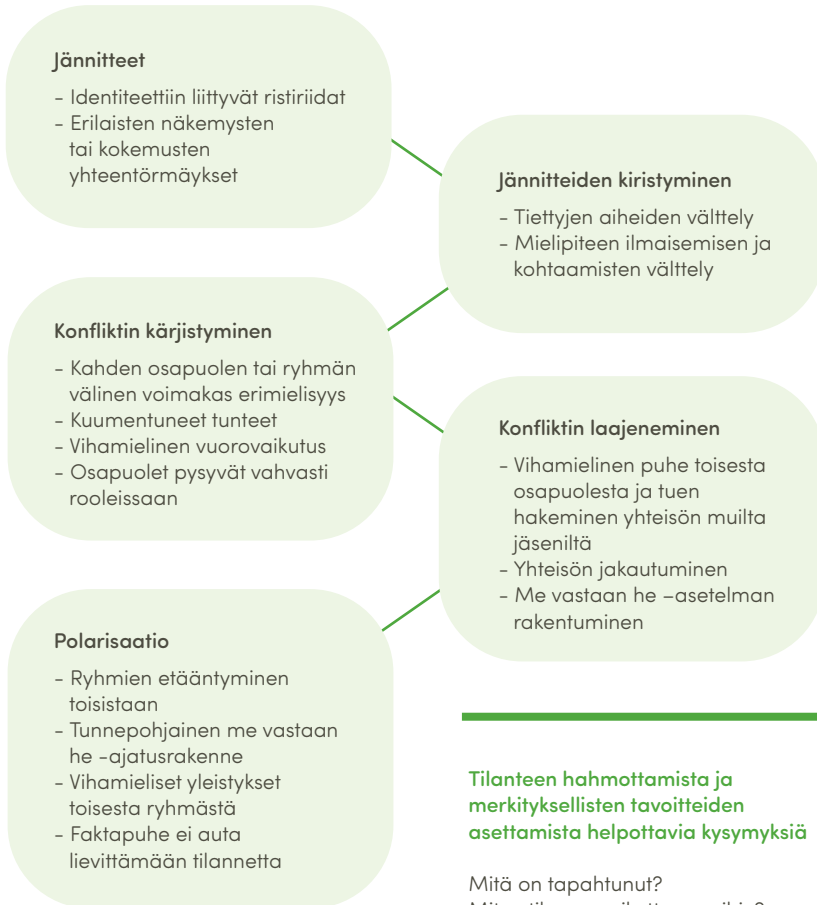

Prosessin vaiheet mukailten Bertelsen (2018).

1. Tietoisuus ja tavoitteet

Yhteisössä esiintyvien vuorovaikutuksen haasteiden tunnistaminen ja tilanteen vaikutusten ymmärtäminen.

Jumiutuneet, ratkaisemattomat konfliktit voivat johtaa voimistuvaan vastakkainasetteluun eli polarisaatioon.

Konfliktin vaiheet sovellettu Attias & Brandsma (2020) ja yhdistetty kehittämisselvityksessä kerättyyn tietoon.

Kysymykset muokattu ja sovellettu Attias (2020).

Tilanteen hahmottamista ja merkityksellisten tavoitteiden asettamista helpottavia kysymyksiä

Mitä on tapahtunut?
Miten tilanne vaikuttaa meihin?
Keihin tilanteet vaikutukset ulottuvat?
Minkälaisia eri käsityksiä ja tulkintoja haasteeseen liittyy?
Minkälaiset asiat ruokkivat osapuolten erilaisia käsityksiä ja tulkintoja?
Miten toivoisimme asioiden olevan koko yhteisön kannalta?
Minkälaista muutosta lähdemme tavoittelemaan?

2. Fokuksen määrittäminen

Dialogisen vuorovaikutuksen tarkastuslista

- Keskusteluympäristö, joka kannustaa ja tukee vaikeista asioista keskustelemiseen
- Kukin osallistuja edustaa vain itseään ja puhuu omista henkilökohtaisista kokemuksista ja merkityksistä
- Omista näkemyksistä puhutaan toisia kunnioittavalla tavalla
- Luovutaan tarpeesta korjata toisia tai jakaa neuvoja
- Kunnioitetaan keskustelun luottamuksellisuutta
- Kunnioittava toisten kokemusten kuunteleminen ja halu ymmärtää
- Sallitaan erilaisten keskenään ristiriitaisten näkemysten ja mielipiteiden ilmaiseminen ja rinnakkaiselo
- Dialogin osallistujat refleктоivat aiheen herättämiä reaktioita ja ovat avoimia oppimiselle sekä itsestä että muista
- Toiveikkuus ja usko siihen, että keskustelun kautta on mahdollisuus rakentaa resilientimpää yhteisöä

Tarkistuslista luotu soveltamalla ja yhdistämällä tietoa eri lähteistä Watt (2022); Attias (2020); Anderson (2022)

Mikä yhteisössä toimii jo nyt hyvin?
Mikä voisi olla paremmin?
Mitä aiomme parantaa?

3. Seuraavien askeleiden suunnittelu 1/2

Konfliktin purkamista helpottavat työvälineet

Konflikteja on mahdollista purkaa dialogisella sovittelulla, joka auttaa osapuolia murtautumaan ulos konfliktia ylläpitävistä rooleistaan. Itseymmärryksen lisääminen luo pohjan uusien näkökulmien avautumiselle.

YKSILÖTASO:

itseymmärryksen kautta kohti parempaa kykyä ymmärtää muita

Tarkoitus

- Yksilökeskusteluilla autetaan konfliktin osapuolia lisäämään itseymmärrystä tilanteesta ja harjoittelemaan omien ajatusten ja tunteiden sanottamista
- Keskusteluissa pohditaan, miten henkilökohtaiset kokemukset muokkaavat suhtautumista asioihin ja miltä tuntuu kohdata mielipiteitä, jotka ovat ristiriidassa omien näkemysten kanssa

Keinot

Itseymmärrystä lisäävät kysymykset

- Miten huomaan tilanteen vaikuttavan minuun ja muihin yhteisössä?
- Mitä ajatuksia ja tunteita tilanteeseen liittyy?
- Miten ajatukseni vaikuttavat tapaan olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa?
- Miten omat kokemukseni vaikuttavat siihen, miten tulkitseen tilanteen?

Malli kehitetty yhdistämällä ja soveltamalla konfliktin käsittelyn työkaluja ja teoreettisia näkökulmia kahdesta eri lähteestä Mahatma & Rasheed Ali (2022); Attias (2020).

3. Seuraavien askeleiden suunnittelu 2/2

Konfliktin purkamista helpottavat työvälineet

Konflikteja on mahdollista purkaa dialogisella sovittelulla, joka auttaa osapuolia murtautumaan ulos konfliktia ylläpitävistä rooleistaan. Itseymmärryksen lisääminen luo pohjan uusien näkökulmien avautumiselle.

RYHMÄTASO:
konfliktin purkaminen dialogilla

Tarkoitus

- Konfliktin ja siihen liittyvien tulkintojen tarkastelu
- Erilaisille näkökulmille avautuminen ja yhdessä oppiminen turvallisessa mentorin fasilitoimassa dialogisessa kohtaamisessa
- Keskusteluun valmistautuminen yksilötason reflektoinnilla auttaa osapuolia sanoittamaan henkilökohtaisia kokemuksiaan

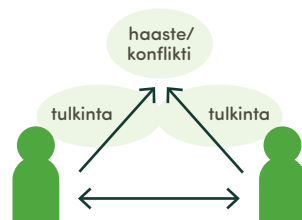
Keskustelua ohjataan avoimilla kysymyksillä

- Mitä tapahtui?
- Mitä ajatuksia tapahtumat herättivät?
- Miten henkilökohtaiset kokemuksesi ovat muovanneet näkemystäsi tilanteesta?
- Miten konflikti vaikuttaa sinun ja elämäsi?
- Kenelle kaikille tilanne näkyy ja keneen se vaikuttaa?
- Minkälaisia tunteita tilanteeseen liittyy?
- Mikä on monitulkintaista, epävarmaa tai ristiriitaista asiassa?
- Mitä tilanne merkitsee sinulle?
- Mitä tarvitset?
- Miten toivoisit asioiden olevan?

Keinot

Third thinging

- Konfliktin osapuolet kutsutaan keskusteluun, jossa ristiriidat asetetaan keskustelussa yhteisen tarkastelun kohteeksi eli kolmanneksi asiaksi (third thing)
- Konfliktia tutkitaan siihen liitettyjen tulkintojen kautta siten, että tulkintoja käsitellään jaettuina ihmettelyn kohteina, ei osallistujien henkilökohtaisena taakkana
- Fokus on ongelmassa ja kokemuksissa ilman, että arvioidaan tai haastetaan kenenkään persoonaa
- Tilanteesta hyväksytään keskenään ristiriitaisten tulkintojen rinnakkaiselo, samalla pyritään kiinnittämään huomiota siihen, mikä on yhteistä
- Keskusteluun suhtaudutaan yhteisenä oppimismahdollisuutena

Työkalu pohjautuu Andersson (2022) esittämiin ideoihin. Kuva muokattu Anderson (2022) Capacity-building bridge -mallin pohjalta. Työkalun avoimet kysymykset luotu soveltamalla ja yhdistämällä Attias (2020); Kangasojä 2020

4. Lopuksi

RE-MAP hankkeessa mentoreita seurattiin yhteisömentorointimallin koulutuksen jälkeen yhteisillä tapaamisilla, henkilökohtaisella yhteydenpidolla sekä jalkautumalla hankkeesta mentoreiden pitämiin työpajoihin. Yhteisömentorointimallin hyöty on siinä, että yhteisöt pääsevät pohtimaan oman yhteisön näkökulmasta yhteisön voimavaroja, kehityskohteita sekä miten oman yhteisön resilienssi voisi vahvistua. Yhteisömentorointimalli herättää yhteisöjä myös pohtimaan sitä, miten toimia haastavissa ja konfliktitilanteissa, miten huomioida erilaisia haavoittuvuus tai riskitekijöitä.

Yhteisömentorointimallin ja mentoroinnin kautta tieto väkivaltaisen radikalisoitumisen prosessista, mielenterveyden ja resilienssin teemoista tavoittaa laajemman yleisön yhteisöjen kautta, eikä jää pelkästään yksilötasolla mentorin tietoisuuteen. Mentorin ja sekä yhteisön ja yksilöiden suhde on avain, joka voi vahvistaa yhteenkuuluvuutta ja tarjota vaihtoehtoja myös niille, jotka ovat riskissä jäädä yhteisön ulkopuolelle.

Mentoreiden näkökulmasta korostuu tarve tuelle ja työvälineille aiheen kiinnostavuuden ja merkityksellisyyden herättämiseksi yhteisöissä. Taitoja konfliktien ratkaisuun ja sovitteluun pidetään tärkeinä. Lisäksi mentorit pitävät tärkeinä keinoja yhteisöjen tilanteen ja hyvinvoinnin arvioimisiin sekä selkeää tietoa, samaistuttavaan muotoon puettua tietoa, jota voi jakaa yhteisöissä. (Nykter C., 2025) Ammattilaiset tai muut toimijat, jotka toimivat erilaisten yhteisöjen parissa, voivat käyttää yhteisömentorointimallia tukena omassa työssään, yhteisöjen kohtaamisessa sekä näiden teemojen puheeksi ottamisessa.

RE-MAP hankkeen yksi keskeinen päämäärä on tiedon lisääminen ja tiedon leviäminen. Yhteisömentorointimalli, yhteisöjen kohtaaminen ja kouluttaminen sekä keskustelujen herättäminen yhteisöissä on yksi tapa edistää tätä päämäärää.

5. Lisätietoa aiheesta

Sisäministeriö: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165760>

- Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy ja torjunnan toimenpideohjelma 2024–2027.

THL: <https://thl.fi/etusivu>

- Väkivaltaisen radikalisoitumisen verkkokoulutus
- RATTI-tukityökalu radikalisoitumiseen liittyvän tuen tarpeen arviointiin
- Radikalisoitumisepäilyn puheeksi ottaminen

MIELI ry: <https://mieli.fi/>

- Mitä mielenterveys on?
- Resilienssi auttaa selviytymään
- Vuorovaikutuksen kompastuskiviä voi tunnistaa
- 9 keinoa rauhoittaa keskustelu

Diakonissalaitos EXIT – työ: <https://www.hdl.fi/exit/>

- EXIT työ Suomessa – opas
- Mielen hyvinvoinnin tukeminen Exit-työssä – opas, 2025

FOKUS ry: <https://katsomusdialogi.fi/material/huolena-radikalisoituminen/>

- Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville, Saija Benjamin ja Katja Vallinkoski, 2021

Opetushallitus: <https://www.oph.fi/fi>

- Väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisy kouluissa ja oppilaitoksissa
- Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisy ammatillisessa koulutuksessa
- Resilienssiä rakentamassa – demokratiakasvatuksen tueksi

Pelastakaa Lapset: <https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/06/vakivaltainen-aariajattelu-verkossa.pdf>

- Väkivaltainen ääriajattelu verkossa

KIDE-säätiö: <https://www.kidesaatio.fi/> / kirjoittaja Marko Juntunen 2025

- Mielenterveysnäkökulmia väkivaltaiseen ekstremismiin ja radikalisoitumiseen: Teoreettisia ja käytännön lähestymistapoja ennaltaehkäisevän työn kentälle.

Helsingin kaupunki: www.hel.fi

- Vihapuheeseen puuttumisen toimintamalli

6. Lähteet

Opetushallitus (2024). Yhteisöllisyys. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/yhteisollisyys>

THL (2024). Osallistavat toimintatavat häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyontueksi/hyvia-kaytantoja/osallistavat-toimintatavat-hairiotilanteissa-ja-poikkeusoloissa?utm_source=chatgpt.com

Diakonissalaitos EXIT toiminta (2021). EXIT työ Suomessa – opas. https://www.hdl.fi/wp-content/uploads/2021/11/diakonissalaitos-exit_tyosuomessa.pdf

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), s. 497–529.

Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Polity Press.

Nykter, C. (2025). Yhteisön resilienssin ja mielenterveyden vahvistaminen: työvälineitä yhteisömentoreille radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn dialogisuuden ja konfliktinratkaisun kautta. *Opinnäytetyö*. Laurea-ammatti-korkeakoulu. Lohja.

Sisäministeriö (2024). Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisyn ja torjunnan toimenpideohjelma 2024–2027. Sisäministeriön julkaisuja 2024:12. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165760>

Benjamin, S. & Vallinkoski, K. (2021). Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville. Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry, Helsinki. Huolena radikalisoituminen? Opas nuorten kanssa työskenteleville – Katsomusdialogi

Diakonissalaitoksen Exit-tiimi (2024). Joustavat ideologiat haastavat perinteisiä käsityksiä väkivaltaisen ekstremismin kentällä. <https://www.hdl.fi/blog/joustavat-ideologiat-haastavat-perinteisia-kasityksia-vakivaltaisen-ekstremismin-kentalla/>

Jimenez E. (2023). RAN Practitioners, *Spotlight Mental Health* (s. 5-10). https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/radicalisation-awareness-network-ran/ran-media/ran-spotlight/spotlight-mental-health_en

MIELI ry (2025). Mitä mielenterveys on?

<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/mielen-terveys-on-osa-hyvinvointia-ja-terveytta/>

MIELI ry (2025). Resilienssi auttaa selvitymään.

<https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/mita-mielenterveys-on/resilienssi-auttaa-selviytymaan/>

Kasinathan J., Parsons A. (2024). Radicalization in adolescents: mental health considerations for violent extremists. Healthcare Policy Research Paper, Australian Psychiatry.

Sieckelink S. and Gielen A-J. (2018). Protective and Promotive factors building resilience against violent radicalisation. RAN Issue Paper.

Grossman Michele (2024). Resilience to Violent Extremism and Terrorism A Multisystemic Analysis.

Attias, M & Brandsma, B. (2020). Polarisaatio ja konfliktit – eli kuinka me ja ne –ajattelu vaikuttaa keskinäisissä konflikteissamme. Teoksessa Attias, M. & Kangasoja J. (toim.) Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus, 18–46.

Attias, M. (2020). Vastakkainasettelut ja konfliktit koulussa. Teoksessa Resilienssiä rakentamassa –demokratiakasvatuksen tueksi. Opetushallitus, 19–30.

Kangasoja, J. (2020). Dialogi jakautuneiden yhteisöjen ja katkenneiden siteiden uudelleenrakentamisessa – tapaus public cinversation project. Teoksessa Attias, M. & Kangasoja J. (toim.) Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus, 128–137

Konfliktin ratkaisu työkaluissa käytetyt lähteet:

Anderson D. L. (2022). Truth. Teoksessa Watt, S. K. Mahatmya, D. Mohebal, M. & Charles R. (Toim.) Theory of Being. Virginia: Stylus Publishing. Kindle location 3450-3736/5603

Attias, M. (2020). Identiteetti, konfliktit ja sovittelu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Attias, M. & Brandsma, B. (2020). Polarisaatio ja konfliktit – eli kuinka me ja ne -ajattelu vaikuttaa keskinäisissä konflikteissamme. Teoksessa Attias, M. & Kangasoja J. (toim.) Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus, 18-46.

Bertelsen, P. (2018). Mentoring in anti-radicalization. LTG: a systematic assessment, intervention and supervision tool in mentoring. Department of Psychology and Behavioral Sciences, Research Unit Life Psychology, Aarhus University.

Kangasoja, J. (2020). Dialogi jakautuneiden yhteisöjen ja katkenneiden siteiden uudelleenrakentamisessa – tapaus Public Conversations Project. Teoksessa Attias, M. & Kangasoja J. (toim.) Me ja ne. Välineitä vastakkainasettelujen aikaan. Helsinki: Into Kustannus, 128-137

Mahatmya, D. & Rasheed Ali, S (2022). Otherness. Teoksessa Watt, S. K. Mahatmya, D. Mohebal, M. & Charles R. (Toim.) Theory of Being. Virginia: Stylus Publishing. Kindle location 3740-4056/5603

Watt, S. K. (2022). Appendix B. Being Touchstones: Intentional practices for collaboration. Teoksessa Watt, S. K. Mahatmya, D. Mohebal, M. & Charles R. (Toim.) Theory of Being. Virginia: Stylus Publishing. Kindle location 4652-4673/5603.

